
DOI 10.31558/2518-7953.2019.1.5

УДК 346.9 (043.3)

Ю. М. Павлюченко

виконувач обов'язків завідувача
кафедри господарського права
Донецького національного університету
імені Василя Стуса,
канд. юрид. наук, доцент

А. А. Кошевець

студентка юридичного факультету
Донецького національного університету
імені Василя Стуса

ПРАВОВА РОБОТА З ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ, ЗАВДАНИХ ПОРУШЕННЯМИ ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРІВ

Ключові слова: правова робота, відшкодування збитків, господарське правопорушення, склад збитків, додаткові витрати, неодержаний прибуток (втрачена вигода), причинно-наслідковий зв'язок.

Господарські договори виступають основною формою опосередкування відносин між суб'єктами господарювання, забезпечують рух товарів (робіт, послуг) на товарних, зокрема аграрному, ринках. У сфері господарювання випадки порушення господарських договорів є доволі розповсюдженими. При цьому порушення договірних зобов'язань на аграрному ринку, особливо щодо виробництва і реалізації сільськогосподарської продукції, негативно відбивається не тільки на інтересах сторін договору, але й певною мірою на задоволенні загальних потреб суспільства у продуктах харчування та сільськогосподарській сировині. При порушенні господарських договорів постає питання про застосування господарсько-правової відповідальності, зокрема, відшкодування збитків. Водночас правова робота щодо відшкодування завданих збитків є досить складною, зокрема через проблемність доведення усіх елементів правопорушення для застосування цієї форми господарсько-правової відповідальності. При цьому на практиці специфіка самого сільськогосподарського виробництва часто виступає причиною вкрай важкого доказування причинно-наслідкового зв'язку між фактом порушення договору щодо виробництва і реалізації сільськогосподарської продукції та завданими збитками.

Положення щодо відшкодування збитків містяться у Господарському кодексі України (далі – ГК України) та деяких інших законах України. Процесуальні питання розгляду справ про відшкодування збитків за порушення господарських договорів регламентовано у Господарському процесуальному кодексі України

(далі – ГПК України). Проте недостатність та неконкретність норм стосовно визначення розміру та доказування збитків ускладнюють правову роботу з відшкодування збитків, завданих порушеннями господарсько-договірних зобов'язань.

Правовим аспектам відшкодування збитків присвятили свої дослідження Т. О. Гордієнко, С. П. Довбій, О. О. Кикоть, Д. Х. Липницький, В. К. Мамутов, В. І. Новошицька, І. В. Подколзін, В. С. Щербина та багато інших науковців, однак малодослідженими залишаються питання правової роботи з відшкодування збитків за порушення господарських договорів.

Викладене свідчить про актуальність обраної теми дослідження, метою якого є конкретизація положень щодо правової роботи з відшкодування збитків, завданих порушеннями господарських договорів.

Застосування господарських санкцій, зокрема відшкодування збитків учасникам господарських відносин, повинно гарантувати захист прав і законних інтересів громадян, організацій і держави та забезпечувати правопорядок у сфері господарювання. Це положення, закріплене у ч. 2 ст. 216 ГК України, вказує на мету застосування господарсько-правової відповідальності [1, с. 679].

В контексті правової роботи досягнення зазначеної мети при застосуванні господарсько-правової санкції у виді відшкодування збитків потрібно вважати виконанням завдання правової роботи щодо захисту прав та законних інтересів суб'єкта господарювання.

У судовій практиці вироблено єдину позицію, згідно з якою для застосування господарської санкції у виді відшкодування збитків потрібна наявність усіх елементів складу правопорушення, а саме: протиправної поведінки, дії чи бездіяльності, негативного результату такої поведінки (збитків), причинного зв'язку між протиправною поведінкою та збитками, вини правопорушника. За відсутності хоча б одного із цих елементів цивільно-правова відповідальність не настає [2–4]. При цьому основоположним для застосування цієї форми господарсько-правової відповідальності є визначення складу і розміру збитків, заподіяних порушенням конкретного господарсько-договірного зобов'язання, з урахуванням ч. 1 ст. 225 ГК України, у якій йдеться про склад збитків.

Відповідно до чинного законодавства склад і розмір збитків, завданих порушенням конкретного зобов'язання, доказується особою, яка заявляє вимогу про відшкодування збитків (ч. 2 ст. 218 ГК України; ч. 2 ст. 623 ЦК України). У судовій практиці простежується підхід, за яким особа, що заявляє вимогу про відшкодування збитків, повинна довести наявність протиправної поведінки відповідача щодо невиконання зобов'язань за договором, наявність відповідних збитків та причинно-наслідкового зв'язку між порушенням та завданими збитками. Вина порушника законодавчо презюмується та може бути спростована ним.

Першою складовою збитків згідно зі ст. 225 ГК України є вартість втраченого, пошкодженого або знищеного майна, визначена відповідно до вимог законо-

давства. Згідно з Порядком визначення розміру збитків від розкрадання, нестачі, знищення (псування) матеріальних цінностей, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 22 січня 1996 р. № 116, розмір збитків в перерахованих випадках визначається шляхом проведення незалежної оцінки відповідно до національних стандартів оцінки [5]. Викладене кореспондується з приписами Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність», у ст. 7 якого передбачено, що обов'язкове проведення оцінки здійснюється для визначення збитків або розміру відшкодування у випадках, встановлених законом. Проведення оцінки для визначення збитків здійснюється відповідно до Національного стандарту № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2003 р. № 1440 [6].

Водночас, у судовій практиці наявні випадки підтвердження розміру цієї складової збитків в інший спосіб. Так, господарський суд Дніпропетровської області у рішенні за позовом ТОВ «Юнайтед Форест» до ТОВ Східно-Українська компанія «Золотий лев» про стягнення 632 420,11 грн, що складають суму збитків у розмірі вартості знищеного вантажу, визнав належними доказами накладні на внутрішнє перевезення з розшифруванням вартості товару та довідку про вартість майна та зазначив, що не бере до уваги заперечення відповідача щодо вартості знищеного вантажу, оскільки, в порушення ст. ст. 73, 74 ГПК України, жодних доказів, які б свідчили, що вартість знищеного вантажу є іншою, останнім суду не надано. З цим рішенням погодилася й колегія суддів апеляційної інстанції [4].

Щодо розрахунку цієї складової збитків слушною є думка В. І. Новошицької, яка звертає увагу, що до складу цієї категорії збитків входить саме вартість майна, а не витрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі [7, с. 52].

Отже, правова робота з визначення цієї складової збитків полягає у розрахунку (сприяттні розрахунку) розміру збитків відповідно до вимог законодавства та збиранні належних доказів для їх доведення. Проте з аналізу судових рішень випливає, що недоліки, допущені при укладанні договорів, можуть завадити доказуванню збитків у майбутньому. Так, у позові ПАТ «Імексбанк» до ТОВ «Комплексна охорона майна» про відшкодування збитків у вигляді втраченого майна у результаті пограбування банку позивач на підтвердження розміру збитків посилався на акт нестачі основних засобів, нематеріальних активів та інших необоротних матеріальних активів, затверджений уповноваженою особою Фонду гарантування вкладів фізичних осіб на ліквідацію Банку; акт нестачі терміналів та пінпадів Банку; витяг зі звітів про оцінку майна, які використовували при формуванні ліквідаційної маси Банку. Проте місцевим судом та судом апеляційної інстанції не було задоволено позовні вимоги з посиланням на те, що позивачем не надано доказів передачі будь-яких матеріальних цінностей під охорону, і, зокре-

ма, саме тих, про відшкодування вартості яких заявлено вимогу. Судом зазначено, що ані договір про охорону та здійснення внутрішньо-об'єктового режиму, ані додатки до нього не містять доказів передачі матеріальних цінностей під охорону; акти нестачі основних засобів, нематеріальних активів та інших необоротних матеріальних активів не є належними доказами викрадення матеріальних цінностей позивача, оскільки ці документи складені в одноособовому порядку виключно представниками позивача, тобто зацікавленими особами, без залучення представників відповідача [8].

Отже, упущення при укладенні договору в подальшому унеможливило визначення збитків. Натомість, зазначення складу та вартості майна у господарському договорі (або додатках до нього) може істотно полегшити правову роботу по доказуванню збитків у майбутньому. Наприклад, рішенням господарського суду Тернопільської області враховано встановлення вартості переданого на зберігання майна в акті приймання-передачі товару на відповідальне зберігання, і в повній мірі задоволено вимогу позивача про відшкодування вартості майна відповідно до наданих документів [9].

Наступною складовою збитків є додаткові витрати, понесені стороною, яка зазнала збитків внаслідок порушення зобов'язання другою стороною. Загальний перелік додаткових витрат наведено у ГК України та Цивільному кодексі України, проте між Кодексами існує відмінність, яка полягає у тому, що ГК України не передбачено відшкодування витрат, які особа мусить зробити (так званих передбачуваних, або потенційних, або майбутніх збитків, наприклад, нараховані, але не сплачені штрафні санкції, нарахована, але не сплачена заробітна плата тощо). Ця суттєва розбіжність між Кодексами у господарських правовідносинах повинна вирішуватися на користь ГК України, хоча у науковій літературі висловлюються й інші думки [10, с. 7]. Підхід, започаткований у ГК України, відповідає принципу запобігання безпідставному збагаченню потерпілої сторони. Крім того, за позивачем завжди залишається право пред'явити позов про стягнення цих збитків в майбутньому, після того як вони будуть фактично понесені.

При визначенні цієї складової збитків потрібно враховувати, що одне й те саме правопорушення може спричинити різні негативні наслідки, які залежать від багатьох чинників і можуть бути конкретизовані щодо кожної окремої ситуації. Наприклад, у зв'язку з неналежним виконанням відповідачем свого обов'язку щодо вжиття заходів, спрямованих на своєчасне повернення (прийняття) цілісного майнового комплексу Державної судноплавної компанії «Укрферрі» з оренди позивач зазнав збитків у вигляді витрат на утримання збереження об'єкту оренди у належному стані, зокрема, т/х «Каледонія», т/х «Герої Шипки», т/х «Герої Плевни», а саме витрат на стоянку цих суден, витрат на сплату заробітної плати членам екіпажів означених суден та сплату єдиного соціального внес-

ку, витрат на відрядження екіпажів суден на загальну суму 8 713 763,40 грн. За результатами розгляду позову господарський суд дійшов висновку, що матеріалами справи підтверджується понесення Товариством додаткових витрат у заявленій сумі. З таким висновком суду першої інстанції погодилася і колегія суддів апеляційної інстанції [11].

Для встановлення у рамках здійснення правової роботи переліку додаткових витрат у складі збитків доцільно користуватися Тимчасовою методикою визначення розміру шкоди (збитків), спричинених порушеннями господарських договорів [12], яка на сьогодні хоча і не має обов'язкового характеру, проте містить найбільш повний перелік негативних наслідків, які можна віднести до додаткових витрат, які може понести сторона договору внаслідок порушення зобов'язання другою стороною.

При визначенні переліку та розрахунку додаткових витрат необхідно враховувати, що відшкодуванню підлягають не будь-які витрати управленої сторони, які складають реальну шкоду, а лише так звані вимушені, потрібні витрати, тобто витрати, які є дійсно необхідними, мінімальними за даних умов, в конкретній ситуації, щоб усунути наслідки порушення господарського договору. До таких витрат відносять також витрати, які були понесені з метою запобігти збиткам або зменшити їх розмір. Втім не підлягають відшкодуванню витрати, які дійсно були зроблені, але з перевищенням їх нормально допустимого рівня.

Зазначене відповідає Конвенції ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів (Відень, 1980 р.), яка є частиною національного законодавства України в силу ст. 9 Конституції України і положення якої застосовуються до відносин, що складають її предмет, переважно перед нормами українського національного законодавства (ст. 1 Віденської конвенції, ч. 2 ст. 10 ЦК України). Зокрема, у ст. 74 Конвенції закріплено застереження, згідно з яким збитки, що підлягають відшкодуванню, понесені внаслідок порушення договору (які за Конвенцією включають прямі збитки і втрачену вигоду), не можуть перевищувати шкоди, яку сторона, що порушила договір, передбачувала або повинна була передбачувати в момент укладення договору як можливий наслідок його порушення, враховуючи обставини, про які вона в той час знала чи повинна була знати [13].

Аналіз матеріалів судової практики свідчить про різні підходи щодо вирішення цього питання. Яскравий приклад наводить Т. О. Гордієнко, порівнюючи постанову Вищого господарського суду України від 17.03.2013 р. у справі № 5004/927/12 з постановою цього ж суду від 10.02.2015 р. у справі № 904/3777/13, на підставі чого зазначає, що у першому випадку суд обмежив заявлений до відшкодування розмір збитків мінімальною сумою, визначеною за результатами судової експертизи, при цьому вказавши, що такий розмір відшкодування є реальною вартістю робіт, а вимоги позивача є завищеною вартістю. У другому ж ви-

падку суд задовільнив вимоги позивача щодо відшкодування витрат в повному обсязі, залишивши поза увагою подані відповідачем докази щодо безпідставного включення певних робіт до договірної ціни та завищення ціни робіт [14, с. 29].

З аналізу цих та інших судових рішень випливає, що заявляючи вимогу про відшкодування додаткових витрат, позивачу важко довести наявність причинно-наслідкового зв'язку між порушенням та понесеними збитками, особливо у разі порушення договорів, які укладаються на аграрному ринку і спрямовані на реалізацію сільськогосподарської продукції. Це можна пояснити варіативністю видів та обсягів сільськогосподарських робіт, що залежать від багатьох факторів, які можуть і не настати, а також наявністю на ринку подібної продукції (придатної для заміни, наприклад, непоставленої). До прикладу, господарський суд Чернігівської області відмовив у задоволенні позовних вимог щодо стягнення з відповідача 587 100,00 грн збитків у вигляді штрафу, який позивач сплатив у зв'язку з неналежним виконанням відповідачем зобов'язань за договором контрактації, за недоведеністю (відсутністю) повного складу цивільного правопорушення, а саме причинно-наслідкового зв'язку між протиправною поведінкою відповідача та шкідливим результатом такої поведінки (збитками). Оцінивши матеріали справи, суд дійшов висновку, що позивач ще до настання строку виконання відповідачем зобов'язань за спірним договором знав про неможливість виконання та не надав суду будь-якого документального підтвердження про взаємопов'язаність договору поставки (за яким позивач сплатив штраф) та договору контрактації сільськогосподарської продукції (порушення якого допустив відповідач) [15].

Отже, готуючи позовну заяву про відшкодування збитків у виді додаткових витрат, варто переконатися у тому, що зібрані докази свідчать про наявність прямого причинно-наслідкового зв'язку, тобто що додаткові витрати потерпілої сторони викликані та обумовлені правопорушенням та / або спрямовані на подолання його наслідків.

Наступним поширеним на практиці, проте надзвичайно складним у доказуванні видом збитків є неодержаний прибуток (втрачена вигода), на який сторона, яка зазнала збитків, мала право розраховувати у разі належного виконання зобов'язання другою стороною.

Для правильного визначення розміру цієї складової збитків потрібно брати до уваги, що згідно з ч. 1 ст. 142 ГК України прибуток (доход) суб'єкта господарювання є показником фінансових результатів його господарської діяльності, що визначається шляхом зменшення суми валового доходу суб'єкта господарювання за певний період на суму валових витрат та суму амортизаційних відрахувань.

У судовій практиці неодержаний прибуток (втрачена вигода) розглядається як рахункова величина втрат очікуваного приросту в майні, що базується на документах, які беззастережно підтверджують реальну можливість отримання по-

терпілим суб'єктом господарювання грошових сум (чи інших цінностей), якби учасник відносин у сфері господарювання не допустив правопорушення [3].

Аналіз законодавства та судової практики дозволяє зробити висновок, що суд перевіряє позовні вимоги щодо відшкодування збитків у виді неодержаного прибутку (втраченої вигоди) на відповідність таким вимогам: 1) прибуток не є абстрактним, а дійсно був би отриманий позивачем; 2) прибуток не отриманий через порушення боржником своїх обов'язків; 3) позивач вживав заходів для одержання прибутку. Іншими словами, у вигляді упущеної вигоди відшкодовуються збитки, які могли б бути реально отримані при належному виконанні зобов'язання. Наявність теоретичного обґрунтування можливості отримання доходу ще не є підставою для його стягнення [3, 16, 17]. При цьому, якщо неодержання кредитором очікуваних доходів є наслідком недбалої поведінки самого кредитора, така упущена вигода не підлягатиме відшкодуванню [18].

Отже, правова робота з відшкодування цієї складової збитків має бути зосереджена на зібранні доказів, які вказують на реальність (гарантованість) одержання прибутку (вигоди), якби сторона договору не порушила свої зобов'язання, його розмір та на вжиття позивачем заходів для отримання прибутку. При цьому надважливим, проте вкрай складним елементом доказування наявності неодержаного прибутку (втраченої вигоди) є встановлення прямого причинно-наслідкового зв'язку між протиправною поведінкою боржника та збитками потерпілої особи.

У судовій практиці наявна велика кількість рішень господарських судів, в яких учасникам аграрного ринку відмовлено у задоволенні позовів з відшкодування неодержаного прибутку (втраченої вигоди). Так, ДП «Агрофірма Луга-Нова» ПП «Універсам» подало позов до Державного підприємства «Дослідне господарство «Зоря» Інституту сільського господарства Західного Полісся НААН України про відшкодування збитків у вигляді упущеної (втраченої) вигоди від реалізації сільськогосподарської продукції (ячменю) через перешкодження позивачу у доступі до земельних ділянок за договором виробництва сільськогосподарської продукції. Своє рішення суд обґрунтував тим, що у нього відсутні правові підстави вважати, що у 2014 році урожайність ярого ячменю саме на полях відповідача становила б 33,4 ц/га, і позивач реалізував би вказаний врожай за визначеними ним цінами, оскільки надані у матеріали справи докази не стосуються діяльності з вирощування ярого ячменю на земельних ділянках відповідача, а відтак не є належними. Посилання позивача на можливість отримання прибутку в заявленому розмірі у випадку відсутності порушень з боку відповідача суд визнав припущенням, яке ґрунтується на можливих очікуваннях обсягу збору врожаю ярого ячменю та отримання певного доходу від його реалізації, проте доказів на підтвердження наявності фактичної можливості отримання доходу у заявленому розмірі від виконання умов укладеного між сторонами договору по-

зивачем не надано. Апеляційна інстанція погодилася з такими висновками суду [17].

В іншій справі апеляційний господарський суд залишив рішення суду першої інстанції в силі, погодившись з висновками про недоведеність причинного зв'язку між вчиненими відповідачем порушеннями, які полягають у недопоставці соняшника, та неотриманням прибутку позивачем за продаж олії, виробленої з нього. Апеляційний господарський суд визнав правильними висновки суду першої інстанції щодо недоведеності позивачем відсутності у нього можливості: 1) закупити відповідну кількість соняшника у інших постачальників, тим більше, що Договором передбачено закупку соняшника у відповідача за ринковими цінами товарного соняшника на день поставки; 2) виробити кількість олії, яку він міг поставити додатково нерезиденту, із соняшника, який ним було придбано у інших постачальників. Також позивач не довів, що усі його постачальники соняшника виконали свої зобов'язання з поставки товару і лише внаслідок недопоставки соняшника відповідачем він упустив вигоду за Контрактом з нерезидентом [19].

Ще в одній справі господарський суд відмовив у відшкодуванні збитків у виді недержаного прибутку (втраченої вигоди), розрахованого позивачем шляхом порівняння своїх доходів при умові виконання відповідачем своїх зобов'язань належним чином та реально одержаного доходу при односторонній відмові відповідача від виконання умов Договору поставки сільськогосподарської продукції. Апеляційна інстанція залишила це рішення суду в силі, погодившись з висновком місцевого господарського суду, що надані позивачем договір, видаткова накладна та докази поставки ячменю від іншого постачальника не є належними та допустимими доказами заподіяння збитків у вигляді втраченої вигоди (неотриманого прибутку), оскільки доводять виконання позивачем взятих на себе окремих зобов'язань перед іншим замовником, а не заміну тих, які не виконані відповідачем. Враховуючи вищенаведене, позивачем не доведено належними та допустимими доказами в розумінні ст. 34 ГПК України понесення ним збитків у вигляді недержаних прибутків з вини відповідача, а відтак судом правомірно відмовлено в задоволенні цих вимог [20].

У більшості проаналізованих судових рішень щодо відшкодування збитків міститься посилання на ст. 86 ГПК України, згідно з якою суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів. Хоча наведене положення може залишати вірогідність суб'єктивізму при оцінці доказів та винесенні рішення, особливо щодо відшкодування недержаного прибутку (втраченої вигоди), проте воно слугує запобіганню безпідставному збагаченню потерпілої від правопорушення сторони, адже жодні докази не мають для суду заздалегідь встановленої сили; суд оцінює належність, допустимість, достовірність

кожного доказу окремо та достатність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності, надає їм оцінку в цілому, а також кожному доказу (групі однотипних доказів) окремо. Це і потрібно враховувати у правовій роботі з відшкодування збитків.

Резюмуючи проведений аналіз, потрібно наголосити на тому, що відшкодування збитків не є санкцією заздалегідь визначеного розміру, а тому для її застосування потерпіла сторона має провести певні розрахунки збитків та надати відповідні докази. Цим і визначається зміст правової роботи з відшкодування збитків.

На основі викладеного правову роботу з відшкодування збитків, завданих порушенням господарських договорів, можна визначити як діяльність, що пов'язана із застосуванням правових норм, спрямовану на визначення складу і розміру збитків, спричинених конкретним правопорушенням, відповідно до вимог законодавства та збір належних доказів для доведення причинно-наслідкового зв'язку між збитками та фактом порушення господарського договору з урахуванням особливостей кожної складової збитків.

Змістом правової роботи по визначенню та доказуванню складових збитків можна визначити наступне:

щодо вартості втраченого, пошкодженого або знищеного майна – здійснення розрахунку розміру збитків саме як вартості цього майна на основі проведеної незалежної оцінки або на основі вартості майна, вказаної у господарському договорі (та / або додатках до нього) з підтвердженням відповідними доказами (накладні, довідки про вартість майна, акти приймання-передачі тощо);

щодо додаткових витрат – визначення переліку таких витрат (можливо з використанням Тимчасової методики визначення розміру шкоди (збитків), спричинених порушеннями господарських договорів), доведення, що ці витрати є вимушеними, потрібними, мінімальними за даних умов та понесеними, з підтвердженням відповідними доказами наявності прямого причинно-наслідкового зв'язку між фактом порушення господарського договору та додатковими витратами;

щодо неoderжаного прибутку (втраченої вигоди) – збір доказів, які вказують на: реальність (гарантованість) одержання прибутку (вигоди), якби сторона договору не порушила свої зобов'язання; розмір неoderжаного прибутку; вжиття потерпілою стороною заходів для його отримання.

Перспективним напрямом подальших досліджень у цій сфері може стати аналіз правової роботи щодо використання затверджених відповідними органами Методик з розрахунку збитків, спричинених правопорушеннями у певних сферах господарювання.

1. Хозяйственный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. А. Г. Бобковой. Харьков. Издатель ФЛ-П Вапнярчук Н. Н. 2008. 1296 с.

2. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 3 серпня 2018 р. у справі № 923/700/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75770409>
3. Постанова Судової палати у господарських справах Верховного Суду України від 14 червня 2017 р. у справі № 923/2075/15. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/67621495>
4. Постанова Центрального апеляційного господарського суду від 22 квітня 2019 р. у справі № 904/4367/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81436051>
5. Про затвердження Порядку визначення розміру збитків від розкрадання, нестачі, знищення (псування) матеріальних цінностей: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 січня 1996 р. № 116. *Урядовий кур'єр*. 1996. 1 лютого. (Із змінами).
6. Про затвердження Національного стандарту № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав»: Постановою Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2003 р. № 1440. *Офіційний вісник України*. 2003. № 37. Ст. 1995. (Із змінами).
7. Новошицька В. І. Відшкодування збитків у сфері господарювання: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.04. Донецький нац. ун-т імені Василя Стуса. Вінниця. 2016. 288 с.
8. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 20 грудня 2018 р. у справі № 916/2740/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78715894>
9. Рішення господарського суду Тернопільської області від 12 січня 2017 р. у справі № 921/712/16-г/6. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SO12683.html
10. Подколзін І. В. Збитки та їх відшкодування в договірному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.03. Київ. 2009. 20 с.
11. Постанова Північного Апеляційного господарського суду від 18 березня 2019 р. у справі № 910/18914/16. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80857836#>
12. Временная методика определения размера ущерба (убытков), причиненного нарушениями хозяйственных договоров. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001400-90>
13. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 р. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_003
14. Гордієнко Т. О. Щодо розміру відшкодування матеріальних збитків (шкоди) у господарській діяльності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 1. С. 28–31.
15. Рішення господарського суду Чернігівської області від 26 червня 2014 р. № 927/711/14. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39470717#>
16. Рішення господарського суду Львівської області від 10 червня 2015 р. у справі № 914/344/15. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45038181>
17. Постанова Рівненського апеляційного господарського суду від 17 лютого 2015 р. у справі № 924/740/14. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42788677>
18. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 11 квітня 2018 р. у справі № 921/377/14-г/7. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73533016>
19. Постанова Рівненського апеляційного господарського суду від 20 вересня 2016 р. у справі № 902/248/15. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/61479554>
20. Постанова Львівського апеляційного господарського суду від 28 вересня 2015 р. у справі № 914/344/15. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/51690473>